

Traditionens dynamik

Boken *Dynamics of Tradition. Perspectives on Oral Poetry and Folk Belief* är en festskrift till Anna-Leena Siikala på hennes 60-årsdag, och den är en diger historia med 24 bidrag, fördelade på fem forskningsfält som legat jubilaren varmt om hjärtat. Med tanke på den stora mängden artiklar är det svårt att behandla dem alla, och jag kommer att koncentrera mig på ett litet urval, som jag diskuterar närmare. Inom det första forskningsfältet, nationen, historien och den muntliga traditionen, har Jawaharlal Handoo skrivit en artikel om folklöre och oral history med titeln "People Are Still Hungry for Kings". Han polemiserar mot den traditionella historieskrivningen med dess fokus på skriftliga källor och kungar. Han kallar denna historieskrivning palatsparadigmet, och han menar att det har förvrängt människans verkliga historia och bidragit till skapandet av politisk hegemoni och dominans. I samhällen utan skrift, som bland Nagafolket i nordöstra Indien, är historieberättandet oskiljbart från det vanliga muntliga berättandet, och samhällets medlemmar kontrollerar nogga att historieberättandet är korrekt i sina detaljer enligt den gemensamt omhuldade synen på historien, som karakteriseras av logik snarare än av kronologi. Handoo uppmanar folklorister att ta sitt ansvar och förmedla sin kunskap om muntlig historia till

yrkeshistoriker, så att palatsparadigmet småningom kan brytas och ersättas av ett mer människovänligt och individnära paradigmet.

Barbro Klein analyserar kulturarv, museipolitik och kulturella skillnader i artikeln "'One of His Race' – at Skansen?" med utgångspunkt i Ernst Kleins bok *Genom sju riken* (de är inte släkt). Ernst Klein var verksam vid Nordiska museet och aktiv på Skansen, och han publicerade flera viktiga vetenskapliga verk. Vid hans frånfälle 1937 skrev hans kolleger uppskattande dödrunor om honom, men med ett enda undantag förbigår eller förtiger de alla en betydelsefull aspekt av hans liv, nämligen hans judiska bakgrund. Barbro Klein undrar om det var för känsligt att öppet tillstå att en av de anställda vid svenskhetens högberg hade lojalitetsband till en annan folkgrupp och religion. Artikeln utmynnar i en betraktelse över museernas samt folkloristikens och etnologins strukturella tystnader – dagens invandrare drabbas av samma tystnad som Ernst Klein en gång upplevde. Deras tradition ses inte heller som svensk, och därför som olämplig att visas upp på svenska kulturhistoriska museer och i böcker om svensk kultur. Samma tendens finns i Finland: finskspråkiga forskare håller sig till det finska Finland, finlandssvenska till det svenska, och alla andra grupper, samer, ryssar, romer, somalier, kurder osv. lämnas utanför det som kallas den finländska, eller den finska respektive den finlandssvenska kulturen. Både Kleins och Handoos bidrag är tankeväckande och blottlägger ideologin bakom och konsekvenserna av forskares teoretiska infallsvinklar och praktiska

¹ *Dynamics of Tradition. Perspectives on Oral Poetry and Folk Belief*. Red. Lotte Tarkka. Helsinki: Finnish Literature Society 2003. (Studia Fennica Folkloristica 13.) 390 s., ill.

beteende. I så måtto är de forskningskritiska och "vetenskapsarkeologiska", och ådagalägger ett visst patos, vilket inte är att förakta. De övriga artiklarna i denna del är skrivna av Jukka Siikala, Diarmuid Ó Giolláin och Pertti J. Anttonen.

Det andra forskningsfältet är folklig religion, särskilt finsk-ugrisk. I. N. Gemuev presenterar ett kultobjekt som länge förblev okänt för utomstående i "Mansi Sacred Covers", medan Irina Il'ina och Oleg Ulyashev skriver om traditionerna om trollkarlar bland Komifolket. Ämnet för Lauri Harvilahtis artikel är etnokulturella substrat i altaisk schamanistisk folklore. Det etnokulturella eller etnopoetiska substratet definierar han som "the ethnic characteristics of poetic diction, prosody, modes of performance, musical styles and traditional meanings" vilket utgör en helhet vars element kan användas i olika genrer. Det aktualiseras i diverse situationer och kan även revitaliseras under gynnsamma kulturella omständigheter. Under Sovjettiden var schamanismen och dess utövare förföljda, och det är först på senare år som det har blivit möjligt att studera den empiriskt igen. Harvilahti visar hur det etnopoetiska substratet kan skönjas i trollformler av skilda slag, böner och epos. I början av 1900-talet inkorporerades det även i burhanismen, en rörelse som kombinerade schamanistiska och buddhistiska element. Den troddes ha dött ut redan på 1930-talet, men efter kommunismens fall har religionen återupplivats, och det etnokulturella substratet lever vidare. Dess betydelse för den etniska identiteten har också blivit mycket stor. Begreppet är användbart för att beteckna den gemensamma repertoire av element som folkloren är uppbyggd av, och kan brukas till att förklara associationerna mellan olika former av folklore.

Juha Pentikäinen har skrivit en artikel där han reflekterar över den senaste religiösa utvecklingen i norra Eurasien. Han framhåller att begreppet religion har skapats utifrån västerländska perspektiv och värderingar, och att det inte alltid uppfattas som relevant av arktiska folk. Därtill leder det till en uppdelning i Religioner och religioner, d.v.s. världsreligioner och etniska religioner, där de senare inte får den uppmärksamhet och uppskattning de förtjänar. Pentikäinen föreslår att termen "schamanskap" borde användas istället för "schamanism", åtminstone beträffande arktiska traditioner, för att befria dem från det kristna, västerländska inflytande som gav upphov till den sedvanliga beteckningen. Han betonar de icke-dogmatiska och symboliska aspekterna av de mytiska världsbilder som finns bland

dessa folk. Pentikäinens forskning är också kopplad till frågan om utdöende språk, och han konstaterar att de personer som bevarat det gamla språket och den gamla traditionen längst är schamanerna, och de spelar därmed en utomordentligt viktig roll i bevarandet av kulturer. Pentikäinens artikel blir en uppmaning till en omdefiniering av begreppen religion och schamanism.

Det tredje forskningsfältet har sammanfattats som mytologisk fantasi, och under denna rubrik ingår Seppo Knuutilas, Mihály Hoppáls, Mehri Bagheris och Albert Baiburins bidrag. Baiburin granskar ordets kroppslighet i rysk tradition och dess koppling till smaksinnet, andedräkten och själen. I folktraditionen är barnets talförmåga förknippat med dess hår, och därför är det förbjudet att klippa håret innan barnet lär sig tala, eftersom det då kan hämmas i sin utveckling. Håret är också associerat till intellektet, och samma tabu gäller i det fallet. Spädbarn anses besitta gudomlig kunskap, som vuxna kan komma åt genom att iakttä barnets beteende. När det börjat tala förlorar det sin status som "Guds ängel" och blir invigd i en annan, mer syndfull form av kunskap, som förmedlas via ordet. I riter går ordet ofta "från mun till mun" och inte "från mun till öra", det vill säga ordet äts upp eller assimileras via munnen: kunskapen nås genom smaksinnet. Gällande relationen mellan ordet, andedräkten och själen så går både ordet och själen ut ur kroppen via andedräkten. Ordet och själen kan inte ses, men de kan höras som dörrknackningar, fotsteg o.s.v. Ordet förnimms egentligen inte av sinnena, utan av själen, men det är också i ordet som kropp och själ verkligen smälter, menar Baiburin. Artikeln är en kort, men utmärkt introduktion till en del av den ryska folkliga begreppsvärlden, och som forskare på ett äldre arkivmaterial har jag ofta önskat att det fanns fler sådana arbeten. Betydelsen av folkliga begrepp för människors världsbild är stor, och en undersökning av dem är ett viktigt bidrag till folkloristikens fjärde forskningsuppdrag enligt C. W. von Sydow, nämligen studiet av folkets sätt att tänka.

Det fjärde forskningsfältet som berörs i boken är epos i muntlig och litterär tradition. Skribenterna innefattar Lauri Honko, Alla I. Alieva, Tom DuBois, Satu Apo, Vladimir V. Napolskikh och John Miles Foley. Foley framlägger sina principer vid översättningen av sydslaviska epos till engelska. Överflyttningen av ett uppförande till en tryckt edition är problematisk, och Foley försöker minimera informationsbortfallet genom att rekonstruera epsets performansarena, den miljö och de antaganden

som styr framträdandet. Den individuella sångarens egenheter kommer även att beskrivas och jämföras med andra sångares. Ett annat sätt att ge en föreställning om traditionen är att inkludera multipla varianter av ett epos, sjunget av samma sångare eller olika sångare såväl i den egna som i andra regioner. Internet och hypertext ses som ett bra medium för att förmedla traditionens mångfacettering. Ett angeläget mål är också att utreda eposets traditionella hänsyftningar, de associationer som ett visst ord, motiv eller en viss formel väcker, för att skapa en förståelse av eposet hos läsarna. Det är ingen lätt uppgift Foley åtagit sig, men om resultatet blir som han tänkt sig blir det säkert en givande läsoplevelse. Just att förmedla traditionens konnotationer och associationer i en översättning är oerhört besvärligt, och såsom framgår av Foleys plan är det knappast möjligt att göra det enbart i själva texten, utan det behövs kommentarer för att förtydliga dem.

Det femte och sista forskningsfältet består av kognition, känsla, och berättande. Annikki Kaivola-Bregenhøj skriver om berättarens känslor, och hon frågar sig vilka känslor som uttrycks och hur de visar sig i berättandet. Känslor kan förmedlas till exempel med ord, skratt, gråt eller paralingvistiska medel, och Kaivola-Bregenhøj ger exempel på hur dessa medel kan användas. Det första belyser känslor som inte får uttryckas, antingen skratt eller ilska över mäns berättande av erotiska gåtor för att testa en kvinnlig nykomling i bygemenskapen. Om kvinnan

deltog i gissandet fanns det risk för att hon skulle anses ha snuskig fantasi, men om hon blev arg stämplades hon som humörlös och lämnades inte ifred för den sakens skull. Det andra exemplet visar hur ironi kan skyla över berättarens egentliga inställning till det berättade, och i det tredje framstår berättarens skratt som inbjudande till en reaktion från lyssnaren. Starka känslor kan yttra sig på olika sätt, exempelvis i snyftningar eller genom upprepning av nyckelord. Kaivola-Bregenhøj betonar att uttrycket av känslor kan variera från genre till genre, och att uttrycksmedlen kan vara olika i skilda situationer. De övriga artiklarna i denna del har skrivits av Veikko Anttonen, Pekka Hakamies, Leea Virtanen och Timothy R. Tangherlini.

Därefter tar Anna-Leena Siikalas publikationslista vid. Tyvärr är den lite oöverskådlig på grund av indelningen i så många olika kategorier – sammanlagt 20 stycken – särskilt som samma text kan återkomma under flera rubriker. Som helhet betraktad är *Dynamics of Tradition* en spännande bok som representerar många olika perspektiv på folklöre och traditioner och deras dynamik. Historia och identitet framstår som speciellt betydelsefulla frågor, och flera bidrag framhäver forskarens samhällsansvar och plikt att bidra till kulturers överlevnad. Kanske utvecklingen börjar gå mot mer socialt engagerade akademiker?

Camilla Asplund